

Дз79 – Дзензелівський Й. О. Арго волинських лірників / Й. О. Дзензелівський // *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. — 1979. — Т. 16. — С. 179—216.

Ник. – Никитина Т. Г. Так говорить молодежь: Словарь сленга. По материалам 70-90-х годов / Т. Г. Никитина. — СПб. : Фолио-Пресс, 1998. — 592 с.

ССУС – Словник сучасного українського сленгу / [Упор. Т. М. Кондратюк]. — Х. : Фолио, 2006. — 350 с.

Ст. – Студинський К. Лірники / К. Студинський. — Львів, 1894.

СУМГ – Словарь української мови: в 4 т. / упоряд. Б. Д. Грінченко. – репр. вид. – К. : Лексикон, 1996. – Т. 1–4.

УЖ – Ставицька Л. Український жаргон. Словник / Леся Ставицька. — К. : Критика, 2005. — 496 с.

Шир. – Широцький К. Словарець бурсацького говору / К. Широцький // *Збірник ХІФТ. Нова серія*. — Т. 6. — Харків, 1998. — С. 181—206.

В статье рассмотрена семантическая номинация лиц по родству и свойству в украинских арготических системах, определены особенности образования указанных наименований. Установлено, что данные процессы свидетельствуют об отражении мировоззрения арготирующих в их социолекте и системности украинского языка на разных этапах его развития.

Ключевые слова: арго, номинация, наименования лиц, семантический перенос, коннотация.

This article deals with semantic persons nomination in the Ukrainian argotic systems, it is determined as well as nomens forming specifics. It is determined that mentioned above processes are caused by a number of linguistic outlook in their sociolect and confirm systematization of the Ukrainian language at different stages.

Keywords: argo, nomination, persons names, semantic transferring, connotation.

УДК 811.161.2:82

Тиха Л.Ю.

ПОРІВНЯННЯ ЯК ОЗНАКА ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

У статті здійснено спробу проаналізувати роль та функції порівняння як одного із найважливіших засобів створення художніх образів. У процесі аналізу фактичного матеріалу зроблено висновок про те, що порівняння у поезії В. Голобородька виступають однією з ознак увиразнення та експресивності поетичного тексту.

Ключові слова: порівняння, троп, граматична структура, художній образ.

Індивідуальний стиль письменника досі не перестає бути тим невичерпним джерелом нових понять, нових значень слів, нових образів або переосмислення традиційних, з якого літературна мова живиться і черпає потенції для свого збагачення. Тому дослідження ідіостилю з кожним роком набуває все більшої актуальності. Науковці досліджують різноманітні засоби, явища, які формують індивідуальну мовну картину світу письменника.

Одним із основних стилістичних прийомів, які сприяють увиразненню художнього, зокрема поетичного тексту, є порівняння. Попри різноманітне формально-граматичне та семантичне вираження, порівняння в будь-якому

випадку є авторським відображенням дійсності. Незалежно від того, чи сприяє порівняння створенню яскравішого образу персонажа, чи підкреслює ту чи іншу думку і т. п., воно передусім — не тільки основний засіб розкриття сутності явища, а й засіб репрезентації ставлення до нього автора твору. «Порівняння має модальність, воно не є нейтральним: у ньому передається авторське ставлення до того, що зображається. Водночас асоціації, які виникають при сприйнятті порівнянь, говорять значно більше, ніж простий, логічно розчленований опис» [4, 60].

Вибір порівняння завжди пов'язаний з характером авторської оцінки того, що зображено. Як мовно-художній засіб воно ґрунтується на зіставленні понять, паралелізмі уявлень та асоціативних зв'язках. Стилістична роль порівнянь полягає у виділенні якоїсь особливості предмета чи явища, яка виступає дуже яскраво в того предмета, з яким порівнюється дане явище (О. Пономарів). Основне завдання порівнянь — емоційна та експресивна оцінка зображуваного.

Мета нашої роботи — проаналізувати особливість функціонування порівняльних структур у поетичних текстах одного з представників Київської школи поезії В. Голобородька.

Порівняння як засіб художнього вираження тексту, зокрема авторського, часто є в центрі уваги дослідників індивідуальної мови письменника. Так, зокрема, Л. Голоюх звертає увагу на роль порівняння у романі Ліни Костенко «Маруся Чурай», О. Мацько розглядає порівняння у поезії Р. Скиби як семантико-стилістичний засіб творення зорових, звукових, одоративних, емотивних образів. Л. Тиха аналізує граматичну і синтаксичну структуру порівнянь у творах Марії Матіос, К. Бабенко описує сутність і місце порівнянь в системі мовних засобів, зображення, аналізує сучасні класифікації порівнянь, досліджено місце порівнянь в системі образних засобів мови, Л. М'ясянкін звертає увагу на порівняння як на синкретичне явище, що міститься на межі між тропеїчними і нетропеїчними стилістичними прийомами і виконує дві функції — когнітивну і прагматичну.

Отож поетична творчість поета зі складною літературною долею В. Голобородька від самої своєї з'яви була «на часі», була об'єктивно зумовленою і неминучою. Історія, суспільна проблематика, поетизація природи і людини — це ті основні теми, які «розробляє» у своїй творчості автор «Летючого віконця». Але він не просто створює поезію, а пропускає все це через призму національної давньопоетичної стихії. В його поезії, за висловом І. Дзюби, панує відчуття доброти людського призначення, хоч життя й додало трохи гіркоти [2, 19].

В. Голобородька інколи називають «майстром побутової мови» (І. Дзюба), але величезна кількість порівнянь у поезіях робить ту «побутову» мову яскравою, насиченою емоціями, витонченою.

Порівняння у поетичних текстах В. Голобородька несуть різноманітне смислове навантаження. Оскільки творчість поета великою мірою антропоцентрична, то й не дивно, що більшість порівняльних структур є засобом портретування ліричних героїв в авторських текстах. В одних випадках

автор за допомогою порівняння виділяє якусь конкретну особливість в описі героя (колір волосся, очі, губи): *Попід тинами / хлопці руді, як соняшники, / цвітуть по городах* (Голобородько, с.48), *стоїть комбайнер, / облизує губи, порепані, як дорога* (Голобородько, 63), в інших – виявляє загальне враження від особи: *Дівчина, розкуйовджена, як весняне деревце* (Голобородько, 190), *Була дівчина, мов польовий горошок цвів* (Голобородько, 228).

Цілком логічно, що порівняння – це той засіб, який допомагає авторові передати і почуття до ліричного героя (героїні): *я цілував твої відверті, як краєчки чашки, губи* (Голобородько, 67), *(твої очі, як дві пташки, торкатимуться крильцями моїх очей)* (Голобородько, 84). Цікавою особливістю вияву почуттів у поета є порівняльний опис рук коханої, наприклад: *твоя рука легенька, як пір'їнка* (Голобородько, 71), *наші руки з розчепіреними пальцями, / як пташки, полетіли над столом* (Голобородько, 84), *ти простягала долоні, / лагідні, як дві сніжинки* (Голобородько, 87).

Увиразнюючи зовнішній портрет, порівняння підсилюють його додаванням психологічних штрихів: *Хто той хлопчик / білочубчик, / що електричною лампочкою, / згорілою і викинутою кимсь, / валяється у траві?* (Голобородько, 287). Порівняння «*електричною лампочкою, згорілою і викинутою кимсь*» не лише створює конкретно-зорову картину, а й додатково інформує про психологічний стан людини.

Спостерігаємо і зворотне явище: побутові речі, предмети домашнього вжитку тощо порівнюються із рисами та ознаками, властивими людям, відбувається деяке «олюднення» неживого, як-от: *пальто її у снігу, наче щокви, / коли б от медяник їла* (Голобородько, 237), *Над дорогою пшениці, / як дівочі коси* (Голобородько, 62), *Погладжу її [бокляжки] біле тіло, / лагідне, як у дівчини* (Голобородько, 86), *А коли шахтар довго не повертатиметься, / то й хвіртка довго мовчатиме, / а вже після – вона розпачливо, як жінка, / кричатиме днями й ночами* (Голобородько, 81).

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу зробити висновок, що не лише людина, її фізичні та психологічні риси можуть слугувати основою для створення порівнянь. Притаманні тваринам, птахам зовнішні та внутрішні особливості автор теж використовує для створення здебільшого зорових картин, передачі вражень, почуттів, інколи цілих історій у конденсованій формі. Наприклад, з уривка *Хата їде, / а за нею, мов черідка гусей, / крокують... / інші хати...* (Голобородько, 28) досить виразно постає картинка з тихого сільського життя, як і в наступному прикладі: *Он на столі стоїть порожня пляшка, / і, мов коти, тепло муркоче на стільцях* (Голобородько, 83). А от почуття ліричного героя автор передає за допомогою традиційного для таких сполук образу – образу пташки: *Ти від мене пішла - / як з гілки пташка злетіла. / Ти від мене пішла - / я засохну, як гілка без пташки* (Голобородько, 71).

Звукові образи теж мають неабияке стилістичне навантаження у поетичних текстах. У таких сполуках «звукова» ознака актуалізується за допомогою різних за семантикою дієслів, як-от: *...і хрущі загудуть, як село* (Голобородько, 39), *В глиняному глечуку, як бджоли, / молоко уранішнє гуде*

(Голобородько, 31), *Тебе ранками будять гарби, / що риплять, немов журавлі* (Голобородько, 32), *і голоси жіночі як жито прошелестіли* (Голобородько, 183).

Внутрішній стан людини є багатогранний, почуття безмежні, тому й основою для створення порівнянь виступають різні предмети об'єктивної дійсності, зокрема *Я розіб'ю печаль, як чашку, / додолу випустивши з рук* (Голобородько, 83), *І там я розгублюся, / як листя – по всім лісі* (Голобородько, 88), *Сльози на очах як зерна, / з них утома проросла* (Голобородько, 31). Є серед них досить цікаві й оригінальні за своєю семантикою структури, зокрема, порівняння, що «оформлює» почуття нареченої перед вінцем, має певною мірою фольклорну основу: *Ще соромитися, як рушникові на стіні, / ще в цноті бути першою за розквітлу гілку.../ а тільки заміж вийти* (Голобородько, 104).

Як відомо, у порівнянні розрізняють суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння і ознаку, за якою один предмет порівнюється з іншим. Ознака може визначатися кольором, формою, розміром, запахом, відчуттям, якістю, властивістю [3, 314].

У поезії В. Голобородька кольорова ознака достатньо часто є складовою художніх образів, зокрема і порівняльних структур. Колір – це неодмінна ознака портретної характеристики, тому і простежуємо в авторських текстах ось такі зразки: *А твоє обличчя біле, / як тарілок білий ряд, / як тарілка, що розбилась, / випавши із білих рук* (Голобородько, 31). Окрім людей, об'єктом порівняння у поезії є також тварини, птахи, рослини: *цвітуть гіркі проліски, / як твої очі / сині* (Голобородько, 48), *Квіти чорні, як ніч, зазирають у дівоче вікно* (Голобородько, 228), *колосся зеленими гадюками заповзатиме в них [в очі]* (Голобородько, 132). Предмети навколишньої дійсності та абстрактні назви також актуалізують свою ознаку через колір, наприклад: *І струмок прадавню казку, / казку білу, наче день...* (Голобородько, 21), *Життя було сіре як передзимові краєвиди* (Голобородько, 127), *І співають, мов клавіші білі, / під ногами сходи в росі* (Голобородько, 32).

Форма як ознака для створення порівнянь у поетичних текстах В. Голобородька дозволяє створити реальні зорові картини, вони часто побутові, але досить яскраві та емоційні, як-от: *Летить відро, як оцинковане дзвінке сонечко* (Голобородько, 62), *Під зеленими вільхами / криниця, як дзбанок у траві* (Голобородько, 63).

Попри те, що автор поетичних рядків створює індивідуальні, оказіональні порівняльні структури, побудовані на основі наявних в мові моделей, все ж у його текстах цілком природно уживаються і традиційні порівняння, порівняння-фразеологізми, не трансформовані, асоціативно прості і зрозумілі: *Тепер же тиран прилип, як муха, до полотна* (Голобородько, 195), *У новорічну ніч, на смітнику, з хлібом для пращурів - / тонким, як папір, млинцем у руках, / гадає дівчина, / куди вийде заміж* (Голобородько, 283), *Ось тут ніч, а там, за стіною, видно, як удень* (Голобородько, 118), *... причаїлися потвори, зелені, як крокодили* (Голобородько, 119).

Не можна оминати увагою і досить незвичні за своєю семантикою порівняння, створені на основі іншого художнього засобу – оксиморона. Як відомо, оксиморон (оксюморон) – це троп, побудований на зіставленні незіставлюваних понять, що дозволяє авторові передати складні почуття, внутрішній стан, наприклад: *Скачуть сині коні / із очей, потонутих у розпачі, / холодному, як вогонь круглого каміння* (Голобородько, 54), *глибоке озеро, немов широкий колодязь, / викладено камінням...* (Голобородько, 181).

Що стосується формально-граматичної структури порівнянь у поезії В. Голобородька, то у досліджуваних нами текстах переважають сполучникові порівняльні конструкції із сполучниками *як, ніби, наче, мов (немов)*, у яких власне порівняння розташовується як у препозиції до основи: *як сережки, сміються вишеньки* (Голобородько, 58), постпозиції: *...і сп'яніли слова, як вино* (Голобородько, 33), так і в середині неї: *Вони довго жили у клітці тіла / ті криваві, як маки, солов'ї* (Голобородько, 50).

Проте в аналізованих нами поезіях достатньо висока частотність вживання безсполучникових порівняльних конструкцій, виражених орудним порівняльним без прийменника, який підкреслює активну дію чи стан людини або природи через порівняння, уподібнення, наприклад: *Чистим люстерком нерозбитим / сяєш ти у моїй душі* (Голобородько, 32), *Вечір упав кавуном смугастим* (Голобородько, 43), *заглянув [я] у глечика – / рибинкою попливло моє око – / аж там не вода кринична, / а кров* (Голобородько, 69), *упали яблучками сльози, / упали сльозами яблучка* (Голобородько, 383).

У порівняльних структурах В. Голобородька неабияке значення має й естетична виразність слова. Вживання будь-якого слова у письменника вмотивоване і, «одягнене» в граматичну форму, набуває індивідуальних особливостей. Місткість і виразність образу, сила його впливу залежать не лише від того, що порівнюється, а й від контексту, від ситуації порівняння [3, 316].

Щодо структур з орудним порівняльним, то нам видається необхідним виділити серед них групу сполук, у яких об'єктом порівнянь є свійська птиця, зокрема *курка (півень), качка*. Незважаючи на спільний об'єкт порівняння, ці художні образи мають різне смислове значення: опис природи: *І плигає півнем на капоті / промінь із-за гаю золотий* (Голобородько, 31), внутрішній стан і переживання людини: *Півнем червоним туга і смуток / кукурікають у прозорість ночі* (Голобородько, 53), *Я пропоную кричати півнем під столом* (Голобородько, 141), опис побутових ситуацій: *І на широкій вишиваній скатерті / паляниця куркою заскаче* (Голобородько, 49), *...у руці праник качечкою / сірою скаче* (Голобородько, 22) тощо.

Структура об'єктної частини порівнянь – це здебільшого прості, виражені одиничним прикметником, дієприкметником, іменником або іменником з означуваним словом, та зрідка складні сполуки.

Прості за будовою порівняння репрезентовані такими прикладами: *На землі наче біле зерно. / Тільки річечки чорне волосся / обвило моє горло, як дно* (Голобородько, 39), *За воротами світло зелене / в'ється, як виноградна лоза* (Голобородько, 121).

Складні – це такі структури, об'єктна частина яких виражена складнопідрядним реченням: *Була дівчина, мов польовий горошок цвів...* (Голобородько, 228), *Дівчата вже й зараз ростуть, як калина із води...* (Голобородько, 243) тощо.

У поетичних текстах В. Голобородька порівняння мають здебільшого традиційну формальну структуру і виділяються на письмі комами. Проте в аналізованому матеріалі простежуємо і такі варіанти, де графічним засобом виділення порівнянь є тире: *Перелітні птахи – / наче скляні прикраси* (Голобородько, 244), а також ті, порівняльна частина яких не виділена жодним розділовим знаком, наприклад: *Беремо в руки по пір'їні / і стаємо як два голуби* (Голобородько, 133), *Пшениці як ліс на ниві* (Голобородько, 21).

Таким чином, порівняння виступають однією з домінант індивідуального стилю В. Голобородька, одним з його основних стилістичних прийомів. Вони увиразнюють авторську оповідь, надаючи їй додаткових емоційних, семантичних та стилістичних відтінків. Як художньообразжальний засіб, порівняння дають багатий матеріал для дослідження індивідуально-авторського стилю. Зважаючи на відсутність комплексного аналізу функціонування порівнянь у поетичному дискурсі В. Голобородька, вважаємо за необхідне продовжити наукові розвідки з цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоюх Л.В. Порівняння в романі Ліни Костенко «Маруся Чурай» / Л.В. Голоюх // Культура слова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 73. – С. 36-39.
2. Дзюба І. Течія перегачена, але не зупинена / І. Дзюба // Василь Голобородько. Летюче віконце. Вибрані поезії. – К. : «Український письменник», 2005. – С. 3-19.
3. Тиха Л.Ю. Формально-граматична і семантична структура порівнянь (на матеріалі прози Марії Матіос) / Л.Ю. Тиха // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. Т.Х (135). – С. 313–319.
4. Федоров А. Образная речь / А.Федоров. – Новосибирск, 1969. – 198с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Голобородько – Голобородько Василь Летюче віконце. Вибрані поезії / Василь Голобородько. – К. : «Український письменник», 2005. – 464 с.

В статье автор пытается проанализировать роль и функции сравнения как одного из самых важных средств создания художественных образов. В процессе анализа фактического материала сделан вывод о том, что сравнения в поэзии В. Голобородько выступают одним из признаков эмоциональности и экспрессивности поэтического текста.

Ключевые слова: сравнение, троп, грамматическая структура, художественный образ.

The author attempts to analyze the role and function of the comparison as one of the most important means of creating artistic images. In an analysis of the factual material concluded that comparisons in poetry V. Goloborodko were one of the signs of emotional and expressive poetic text.

Keywords: comparison, trails, grammatical structure, artistic image.